

Методи ідентифікації та підтримки категорії вразливих студентів

Вербицька Христина Іванівна¹, Волошина Валентина Василівна²

Опубліковано	Секція	УДК
11.01.2024	Освіта/Педагогіка	378

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10511299>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Акцентовано увагу на важливості підтримки вразливих категорій студентів, особливо тих, хто постраждав від воєнних дій в Україні. Основний фокус зосереджений на соціально-психологічному впливі війни на студентів, включаючи психологічний стрес, травми та соціальну вразливість, що виникає унаслідок воєнних конфліктів. У статті наголошується на труднощах у навчальному процесі, спричинених нестабільними умовами, та на необхідності розробки ефективних методів визначення потреб цих студентів та надання їм необхідної підтримки.

Автори розглядають важливість проведення психологічних аналізів та опитувань для виявлення психосоціальних викликів, які стоять перед студентами, що пережили війну. Окрема увага приділяється ідентифікації та підтримці вразливих студентів, включаючи аналіз їх академічних досягнень, консультації з психологами та вивчення індивідуальних історій.

У статті підкреслено значення розробки індивідуалізованих навчальних планів та організації групової підтримки для покращення якості освіти. Автори наголошують на важливості створення інклюзивного освітнього середовища, надання додаткових ресурсів і індивідуалізованої підтримки, що сприяють розвитку кожного студента. Зібрані дані використано для розроблення рекомендацій для освітніх установ, спрямованих на створення ефективніших інклюзивних підходів та програм для студентів, які переживають війну в Україні. Ці підходи спрямовані на глибоке розуміння потреб та перспектив студентів, що потерпіли від воєнних подій, для розроблення ефективних стратегій підтримки.

Ключові слова: вразливі категорії, інклюзивне освітнє середовище, індивідуалізована підтримка, освітній потенціал студентів, гнучкість.

Methods of identifying and supporting the category of vulnerable students

Abstract. In the modern educational environment, the principle of inclusion determines the need to consider each student as a unique individual and provide appropriate support for the development of their potential. Every student deserves a quality education, but some need

¹кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення факультету № 2, Інститут з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7951-0964>

²викладач кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення факультету № 2, Інститут з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8352-2848>

extra support to reach their true potential. Special attention should be paid to vulnerable categories for which additional support is critical. In the context of modern challenges, vulnerable categories of students need significant care, including those who suffered as a result of war events in Ukraine. One of the key aspects of the study is the consideration of the socio-psychological impact of war events on students. The specific circumstances of military conflicts can be characterized by psychological stress, trauma and social vulnerability for students who have survived military operations in Ukraine. In conditions of instability and unrest, the educational process of these individuals becomes difficult to access, so it is important to develop and apply effective methods of identifying their needs and providing the necessary support. Conducting psychological analyzes and surveys can reveal the psychosocial challenges faced by students who have survived the conflict in Ukraine.

The importance of supporting vulnerable categories of students, especially those affected by the hostilities in Ukraine, is emphasized. The main focus is on the socio-psychological impact of war on students, including psychological stress, trauma and social vulnerability resulting from military conflicts. The article emphasizes the difficulties in the educational process caused by the unstable conditions and the need to develop effective methods to identify the needs of these students and provide them with the necessary support.

The authors discuss the importance of conducting psychological assessments and surveys to identify the psychosocial challenges faced by students who have experienced war. Particular attention is paid to identifying and supporting vulnerable students, including analyzing their academic achievements, consulting with psychologists, and studying individual stories.

The article emphasizes the importance of developing individualized curricula and organizing group support to improve the quality of education. The authors emphasize the importance of creating an inclusive educational environment, providing additional resources and individualized support to promote the development of each student. The collected data was used to develop recommendations for educational institutions aimed at creating more effective inclusive approaches and programs for students experiencing the war in Ukraine. These approaches are aimed at a deep understanding of the needs and perspectives of students affected by military events in order to develop effective support strategies.

Keywords: vulnerable categories, inclusive educational environment, individualized support, educational potential of students, flexibility.

Вступ

В сучасному освітньому середовищі принцип інклюзії визначає необхідність розглядати кожного студента як унікальну особистість та забезпечувати відповідну підтримку для розвитку їхнього потенціалу. Кожен студент заслуговує на якісну освіту, але деякі потребують додаткової підтримки, щоб розкрити свій справжній потенціал. Особливу увагу слід приділяти вразливим категоріям, для яких додаткова підтримка є критично важливою. В контексті сучасних викликів, значної турботи потребують вразливі категорії студентів, серед яких ті, що потерпіли внаслідок воєнних подій в Україні. Одним із ключових аспектів дослідження є розгляд соціально-психологічного впливу воєнних подій на студентів. Специфічні обставини воєнних конфліктів можуть відзначатися психологічним стресом, травмами та соціальною вразливістю для студентів, які пережили воєнні дії в Україні. В умовах нестабільності та неспокою освітній процес цих осіб стає важкодоступним, тож важливо розробити та застосовувати ефективні методи визначення їхніх потреб та надання необхідної підтримки. Проведення психологічних аналізів та опитувань може розкрити психосоціальні виклики, перед якими стоять студенти, що пережили конфлікт в Україні.

Матеріал та методи. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні методів ідентифікації категорії вразливих студентів та висвітленні ефективних стратегій

надання їм підтримки, спрямованої на максимізацію їх освітнього потенціалу. Методи ідентифікації та підтримки вразливих студентів можуть включати в себе аналіз їх академічних досягнень, консультації з психологами та ретельне вивчення індивідуальних історій. Врахування ефективних стратегій, таких як розробка індивідуалізованих навчальних планів та організація групової підтримки, може суттєво покращити якість освіти для цієї категорії студентів.

Аналізування думок викладачів та адміністрації стосовно підходів до роботи з студентами, які постраждали внаслідок війни, може надати важливі відомості щодо внутрішньогрупових стратегій та можливостей для удосконалення. Дослідження соціально-економічного впливу воєнних подій на студентів може включати в себе аналіз економічного становища сімей, до яких вони належать, для виявлення додаткових аспектів їхньої вразливості та визначення шляхів забезпечення економічної підтримки. Спостереження за активністю та думками студентів у соціальних мережах може слугувати джерелом цінної інформації щодо їхніх взаємин, проблем та потреб, особливо в умовах зміни стереотипів відкритого обговорення.

У світовій та українській педагогічній науці проблема підтримки студентів, що пережили воєнні події, та інклюзивної освіти зазначається рядом вчених та дослідників. Деякі з них вивчають вплив воєнного конфлікту на психосоціальний стан студентів, інші аналізують методи ідентифікації та стратегії надання підтримки цій вразливій категорії студентів (Гринців М., 2022; Melnychuk O., 2019).

У світовому контексті багато досліджень проводять вчені, що спеціалізуються на соціальній педагогіці, психології освіти та інклюзивній освіті. Вони досліджують ефективність різних педагогічних підходів до інклюзивної освіти в умовах конфлікту, а також вивчають вплив війни на розвиток індивіда та його навчальні досягнення (Bonet et al., 2020). У сучасному світі багато вчених зосереджені на дослідженні соціальної педагогіки, психології освіти та інклюзивної освіти, зокрема в контексті воєнних конфліктів (Miles, 2013). Деякі з них вносять важливий внесок у розуміння проблем вразливих груп студентів та розробку стратегій підтримки. Вразливість таких осіб посилюється через стикання з природними та техногенними небезпеками, а їхня незалежність знижується (Miles, 2013), через фактори, що включають труднощі з пересуванням, попередні захворювання, а також існуючі соціальні та фізичні структури і політику (Peek & Stough, 2010). Фізичні вади можуть обмежувати ефективне реагування молоді. Ці вчені вносять свій вклад у розвиток науки та формування практичних рекомендацій для поліпшення умов освіти в умовах конфліктів та сприяють розвитку інклюзивних педагогічних підходів.

Українські вчені також звертають увагу на проблему вразливості студентів у воєнних умовах. Дослідження в галузі педагогіки та психології в Україні часто фокусуються на вивченні відмінностей у навчальному процесі, соціальній адаптації та емоційному стані студентів, які стали свідками або потерпіли внаслідок військових дій на території країни. Українські вчені активно займаються дослідженням проблем вразливості студентів у воєнних умовах, зосереджуючи свою увагу на галузях педагогіки та психології (Дегтяр Г., 2015; Гуцал О., 2022).

Науковці Колупаєва А., Таранченко О. (2016) внесли вагомий внесок у розуміння проблем вищої освіти в умовах конфлікту та розробку педагогічних стратегій для підтримки студентів, що потерпіли внаслідок воєнних дій в Україні.

Величко Д. (2015) систематизував основні принципи інклюзивного навчання, визначаючи, що у всіх обставинах діти повинні навчатися спільно, незалежно від наявних труднощів чи відмінностей, шляхом визнання та врахування закладами освіти індивідуальних потреб здобувачів освіти, адаптації різних методів і темпів навчання. Забезпечення якісної освіти для всіх передбачає використання відповідного навчально-

методичного забезпечення, впровадження організаційних заходів, розробку стратегій викладання та співпрацю з ресурсами та партнерами в межах громад. Студенти з особливими освітніми потребами повинні мати доступ до додаткової підтримки для успішного проходження навчального процесу.

Мета досліджень полягає в розробці рекомендацій для вдосконалення освітніх практик та реалізації програм, спрямованих на підтримку студентів, які пережили воєнні конфлікти. Вони вносять важливий вклад у формування інклюзивного освітнього середовища та розвиток ефективних педагогічних стратегій для роботи із вразливими категоріями студентів.

Результати

Усі студенти унікальні, та найефективніші методи навчання відрізняються для кожного з них. Особливо це стосується вразливих категорій здобувачів освіти, які часто потребують додаткової або іншої підтримки. Але вміння ідентифікувати вразливих студентів – це перший крок у наданні їм підтримки, необхідної для отримання якісної освіти, на яку вони заслуговують, тому вкрай важливо, щоб педагоги знали, що відрізняє вразливих здобувачів освіти. Таким чином, ідентифікація вразливих студентів виступає першим етапом успішної підтримки. Вони можуть включати в себе тих, хто має проблеми в навчанні, соціальні аспекти, чи інші фактори, що обмежують їхній успіх. Методи оцінки включають аналіз академічних досягнень, спостереження за поведінкою та звернення до психологічних тестів. Педагогічна спільнота повинна бути свідомою та готовою до реалізації різноманітних підходів для вразливих студентів. Індивідуалізований навчальний план, додаткові заняття, та психологічна підтримка – лише деякі інструменти, які можуть забезпечити належний супровід осіб у їхньому освітньому шляху.

Аналіз теоретичних досліджень дозволяє визначити вразливого студента як молоду особу, яка потребує додаткової підтримки в процесі навчання. Цей термін охоплює широкий спектр категорій осіб. Наприклад, до нього можуть відноситися студенти з особливими освітніми потребами та інвалідністю (SEND), ті, хто стикається з психічними чи фізичними викликами у сфері здоров'я, молодь із поведінковими труднощами, такими як обсесивно-компульсивний розлад (ОКР) або емоційні розлади. Крім того, ця категорія також може включати студентів, які зазнали впливу воєнних подій в Україні та перебувають у складних життєвих обставинах, що ставлять їх перед необхідністю отримання додаткової підтримки.

Важливо також усвідомлювати, що особи можуть бути віднесені до категорії "вразливих" як на короткий, так і на тривалий період часу. Може статися так, що ситуація або низка подій призвела до того, що молода людина потребує додаткової підтримки протягом декількох тижнів або місяців, перш ніж "оговтатися" після отримання позитивних результатів і більше не потребуватиме додаткової допомоги. З іншого боку, через стан здоров'я або інвалідність деяких студентів, вони можуть потребувати додаткової підтримки на більш постійній основі.

Варто зазначити, що студенти мають різні потреби, вони вчаться з різною швидкістю і в різний спосіб протягом навчального року. Тому найефективніший спосіб підтримати їх – це запропонувати гнучкість. Гнучке онлайн середовище навчання може допомогти студентам продовжувати навчатися, не порушуючи, що найголовніше, їхнього звичного ритму життя. Різноманітність ресурсів, інтерактивних інструментів та варіантів підтримки на офіційних сайтах закладу вищої освіти означає, що вони мають доступ до навчально-методичного забезпечення з дисциплін, яке відповідає їхнім потребам (Гончаровська Г., 2021). Наприклад, молоді люди з проблемами з психічним здоров'ям та тривожністю часто потребують додаткової індивідуальної підтримки для

того, щоб успішно інтегруватися в навчальний процес та відновити впевненість у собі. Підходи, які враховують їхні особливості та потреби, можуть включати індивідуальні консультації з психологом чи куратором групи, спрямовані на розвиток емоційної стійкості та здатності керувати стресовими ситуаціями.

З іншого боку, у випадках, коли студент відсутній на заняттях через стан здоров'я чи інші причини, важливо забезпечити йому можливість отримати доступ до навчального матеріалу та записів. Це дозволяє йому зберігати зв'язок із навчанням, "надолужувати втрачене" та відновлювати втрачені знання. Інтерактивні платформи для навчання та онлайн-ресурси стають ефективними інструментами у таких ситуаціях, дозволяючи студентам самостійно опановувати матеріал із зручності свого дому.

Більш того, створення "розслабленої" атмосфери в навчальному середовищі може допомогти вразливим категоріям студентів почувати себе більш комфортно. Неформальний підхід може включати у себе взаємодію відкритого діалогу, де студенти можуть вільно висловлювати свої думки та ділитися досвідом без страху засудження. Це сприяє створенню позитивного та підтримуючого навчального середовища, де кожен студент може відчути себе важливим та врахованим.

Одним із ключових кроків до вирішення цієї проблеми – допомогти викладачам розпізнати класичні ознаки тривожності, які часто не помічають. Сюди відносяться поведінкові проблеми, такі як спалахи гніву та смутку. Тривожним студентам часто важко регулювати свої емоції, особливо коли вони не мають механізмів подолання. За такі спалахи часто карають, але це може посилити тривожність і ще більше відштовхнути їх від участі в навчанні. Натомість ми виявили, що такі студенти набагато краще реагують на консультування або підтримку психічного здоров'я, які можуть дати їм простір, необхідний для того, щоб зрозуміти, чому вони тривожні, і як найкраще впоратися з цими почуттями, щоб вони не загострювалися.

Інші ознаки можуть включати самоушкодження та розлади харчової поведінки, які деякі студенти використовують як механізм подолання, особливо якщо вони не були ознайомлені з альтернативними способами вираження та управління своїми почуттями.

Існує багато ефективних способів підтримки студентів, які борються з тривожністю, що також допомагає зменшити навантаження на навчальний процес. Наприклад, заохочуючи здобувачів освіти практикувати вправи з емоційної регуляції, такі як стратегії заземлення. Це може включати в себе:

- нагадування про своє ім'я, вік і місце проживання, що допоможе зосередити увагу і зменшити відчуття пригніченості;
- дихальні вправи, наприклад, 10 повільних вдихів, зосереджуючи всю увагу на повітрі, що рухається через тіло. Це може допомогти студентам відчути себе заземленими і перезавантажити свої емоції, щоб вони були готові зосередитися на більш конструктивних видах діяльності впродовж заняття;
- включення вправ на уважність у навчальний процес - при регулярному використанні вправи на уважність можуть покращити концентрацію уваги та здатність ігнорувати відволікаючі фактори.
- ведення щоденника або журналу, в якому фіксують випадки, коли вони відчувають тривогу або засмучення. Це може допомогти відстежити тригери або умови, які негативно впливають на психічне здоров'я студента, щоб вони могли або уникати їх, або принаймні бути в змозі захиститися від них.

Всі ці тактики також можуть допомогти справлятися зі стресом і піклуватися про своє психічне здоров'я. Слід зазначити, що окремі ініціативи викладачів мають позитивний вплив на вирішення проблем вразливих категорій студентів в університетському середовищі, проте, ці заходи можуть бути недостатніми для досягнення системних змін. Щоб вплинути на всі аспекти навчання та соціальної

інтеграції вразливих студентів, необхідно розглядати університетську культуру в цілому.

Для забезпечення рівних можливостей та підтримки вразливих категорій студентів важливо переглянути загальну університетську культуру. Створення сприятливого середовища, де кожен студент відчуває себе важливим та поважаним, включаючи ініціативи для підтримки вразливих груп, може сприяти створенню інклюзивного навчального середовища. Додатково, важливо розглядати участь вразливих студентів у процесах прийняття рішень та створення механізмів залучення їхнього голосу до управлінських питань університету. Це може включати в себе формування різноманітних консультативних органів та комітетів, де студенти можуть вільно висловлювати свої потреби та думки. Зміна університетської культури в напрямку більшої відкритості та рівноправ'я сприятиме інтеграції вразливих категорій студентів та покращенню їхнього навчального досвіду.

В рамках програм широко використовується підхід, що орієнтований на розвиток емоційної грамотності та розширення словникового запасу серед викладачів та студентів. Це спрямовано на надання їм навичок ідентифікації, управління та регулювання емоцій. Розширений словниковий запас допомагає особам висловлювати та розуміти власні емоції, а також взаємодіяти з навколишнім світом. Університетам слід активно підтримувати вчителів, які знаходяться на передовій в управлінні кризовими ситуаціями у сфері психічного здоров'я. Мета цього підходу - забезпечити вчителів інструментами, необхідними для подолання цих викликів та створення університетського середовища, яке сприятиме процвітанню кожного студента. Програми повинні бути розроблені із врахуванням інтересів вразливих категорій студентів, надаючи їм можливість активно залучатися до процесів вивчення та формування університетської спільноти. Важливо надати студентам практичні навички емоційної саморегуляції та вміння висловлювати свої почуття, створюючи таким чином сприятливі умови для їхнього особистісного та академічного розвитку.

Для ефективної підтримки вразливих студентів, які пережили стрес внаслідок воєнних подій в Україні, важливо впроваджувати комплексний підхід та специфічні стратегії, спрямовані на відновлення їхнього психологічного та академічного благополуччя. Деякі з ефективних стратегій, що можуть використовуватись в освітньому процесі включають:

1. Індивідуальні консультації, що надають можливість для особистого обговорення переживань і виявлення потреб студента. Психолог чи консультант може визначити конкретні проблеми та надати індивідуальні рекомендації.
2. Організація групових зустрічей для обміну досвідом та взаємної підтримки між студентами, які пережили аналогічний стрес.
3. Створення системи менторів, де досвідчені студенти чи викладачі надають підтримку новачкам.
4. Розробка індивідуальних персоналізованих навчальних програм для врахування індивідуальних потреб та темпу студентів.
5. Забезпечення доступу до додаткових ресурсів, матеріалів, консультацій та підтримки для забезпечення успішного навчання.
6. Сприяння здоровому способу життя та забезпечення можливостей для відновлення фізичного та емоційного стану.
7. Забезпечення можливості дистанційного навчання та доступу до ресурсів в разі відсутності студента на заняттях.

Ці стратегії спрямовані на створення сприятливого середовища, де студенти можуть ефективно адаптуватися та максимізувати свій освітній потенціал після переживання стресових ситуацій.

Висновки

Визначено важливість розпізнавання та підтримки вразливих студентів для створення інклюзивного освітнього середовища. Надання додаткових ресурсів та індивідуалізована підтримка сприяють розвитку кожного здобувача освіти і сприяють досягненню якісної освіти для всіх.

На основі зібраних даних розроблено рекомендації для освітніх установ, що сприятимуть створенню більш ефективних інклюзивних підходів та програм для студентів, які переживають війну в Україні. Ці методи дослідження спрямовані на глибоке розуміння потреб та перспектив студентів, що потерпіли від воєнних подій, з метою розроблення ефективних стратегій підтримки та максимізації їхнього освітнього потенціалу. Вразливі категорії здобувачів вищої освіти заслуговують на якісну освіту так само, як і будь-який інший студент. Дуже важливо, щоб ті, хто потребує додаткової підтримки, мали до неї доступ, особливо якщо вони не можуть тимчасово відвідувати заклад освіти особисто.

Важливим визначником соціальної інклюзії є рівень освіти, що визначає входження особистості на ринок праці, формування її конкурентоспроможності та соціально-економічного статусу. Отже, відторгнення від освіти, розглядається як обмеження чи неможливість здобуття освіти будь-якого рівня через різноманітні причини. У статті підкреслено актуальність інклюзивної освіти як ключового інструменту соціальної інклюзії, який сприяє забезпеченню рівних можливостей для всіх верств суспільства. У контексті упереджень і соціальних нерівностей, інклюзивна освіта стає важливим чинником побудови справедливого та рівноправного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Величко Д. Впровадження інклюзивної освіти в Україні / Д. В. Величко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 125. - С. 46-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_125_14.
2. Гончаровська Г.Ф., Мартиняк О. Р., Цимбала У. І. Особливості використання сучасних технологій в інклюзивному середовищі http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18577/3/inklyziv_conf_2021_novuj.pdf
3. Гринців М. Організація інклюзивного простору в закладах освіти. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : Матеріали II Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю на базі інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, 20 жовтня 2022 р.) / Упор. Удич З.І., Шульга І.М. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. 208 с.
4. Гуцал О. Основні принципи роботи з дітьми із особливими освітніми потребамив умовах воєнного стану. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : Матеріали II Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю на базі інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, 20 жовтня 2022 р.) / Упор. Удич З.І., Шульга І.М. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. 208 с.
5. Дегтяр Г. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній освіті. Таврійський вісник освіти. 2015. № 1 (49). С. 250–255.
6. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

7. Bonet, Sally & Taylor, Ashley. (2020). "I have an idea!": A disabled refugee's curriculum of navigation for resettlement policy and practice. *Curriculum Inquiry*. 50. 242-261. 10.1080/03626784.2020.1834332.
8. Melnychuk, O. (2019). Formation and development of inclusive education in Ukraine. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University Series History*, 27, 54-60.
9. Miles, Susie. (2013). Education in times of conflict and the invisibility of disability: a focus on Iraq?. *Disability & Society*. 28. 798-811. 10.1080/09687599.2013.802220.
10. Stough, Laura. (2010). Children With Disabilities in the Context of Disaster: A Social Vulnerability Perspective. *Child development*. 81. 1260-70. 10.1111/j.1467-8624.2010.01466.x.